

Vaasan hovioikeuden lausunto todistelutallenteista 21.5.2019

Viite: OM julkaisu 2019:6 Henkilötodistelun vastaanottaminen kuva- ja äänitallenteelta hovioikeudessa (arviomuistio)

Yleistä

Hovioikeus kannattaa uuden menettelyn käyttöönoton valmistelemista.

Selvitysmies on varsin kattavasti pyrkinyt hankkimaan tietoa Ruotsin kokemuksista ja hahmottamaan, miten vastaava menettely voitaisiin toteuttaa Suomessa. Hän on myös monipuolisesti pohtinut menettelyn hyötyjä, ongelmakohtia ja kustannuksia. Hovioikeus yhtyy selvitysmiehen arviointiin mahdollisuudesta parantaa oikeudenkäyntiaineiston laatua menettelyn avulla.

Hovioikeus pyrkii lausunnossaan tuomaan esiin käytännön näkökohtia, joilla se katsoo olevan merkitystä hahmotettaessa esitetyn menettelyn vaikutusta hovioikeuksien toimintaan, koko käsittelyketjuun ja oikeudenkäynnin kokonaiskustannuksiin. Hovioikeus pitää myös tärkeänä sitä, että uudistuksella pyritään vaikuttamaan nykytilanteessa esiintyvien ongelmien ratkaisemiseen ja välttämään ratkaisuja, joista aiheutuisivat uusia ongelmia. Hovioikeus on tässä tarkoituksessa pyrkinyt kartoittamaan oman pohjoismaisen yhteistyönsä kautta tullutta tietoa ja siinä yhteydessä syntyneitä näkemyksiä.

Lausunnossamme on erityisesti pohdittu sellaisia menettelytapoja, joiden avulla pyrittäisiin välttämään hovioikeuden ratkaisutoiminnan kannalta tarpeettoman todistelun vastaanottamista, jonka on todettu ruotsalaisen menettelyn selkeäksi ongelmakohtaksi. Olemme lausunnossamme myös pyrkineet arvioimaan nimenomaan viittausmenettelyn (hänvisning) vaikutusta käytännön hovioikeustyöhön ja oikeudenkäynnin kustannuksiin isoissa jutuissa. Hovioikeus on lopuksi ottanut kantaa siihen, mitä muita vaihtoehtoja hovioikeusmenettelyn kehittämiseksi olisi ja kuinka toteuttamiskelpoisiksi ne olemme arvioineet.

Hovioikeusmenettelyn nykytila

Suomen oikeudenkäyntimenettely uudistettiin perusteellisesti 1990-luvulla ja uudistukseen tehtiin pitkin 2000-lukua hienosäädöksi luonnehdittavia muutoksia. Hovioikeuksissa ratkaistiin vuonna 1996 16.621 asiaa (HE 33/1997 vp s. 8), jotka kaikki ratkaistiin täystutkintaisessa, mutta lähes poikkeuksetta kirjallisessa menettelyssä. Vuonna 2018 hovioikeuksissa ratkaistiin 8.221 asiaa. Vaasan hovioikeudessa niistä karkeasti arvioiden ensimmäinen kolmannes ratkaistaan jatkokäsittelylupa epäämällä, seuraava kolmannes esittelystä ja viimeinen kolmannes pääkäsittelyn perusteella. Karkeasti arvioiden hovioikeuden resursseista kuitenkin lähes kolme neljännessä käytetään pääkäsittelyssä ratkaistaviin asioihin. Laajimmat ja oikeudellisesti vaativimmat asiat käsitellään lähes poikkeuksetta pääkäsittelyssä.

2010-luvun tilanteelle on ollut ominaista se, että etenkin useampipäiväiset pääkäsittelyt ovat lisääntyneet. Pääkäsittelyiden lukumäärän oli vuonna 2012 3.280 ja kesto 12.988 tuntia. Vuonna 2018 lukumäärä oli 2.201 ja kesto 11.005 tuntia. Jatkokäsittelyluvan vuoksi tapahtuneesta lukumäärän melko huomattavasta alentumisesta huolimatta tunnit eivät ole juurikaan alentuneet. Kun laajat pääkäsittelyt ovat yleensä suhteessa työläämpiä kuin lyhyet, työmäärä ja etenkin työn kuormittavuus ovat tosiasiaa pysyneet ennallaan tai enintään vähän vähentyneet.

Pääkäsittelyiden tuntimäärä on lisääntynyt erityisesti pääkaupunkiseudulla. Pääkäsittelyiden lukumäärästä oli vuonna 2018 Helsingin hovioikeudessa 39 % ja tuntimäärästä 49 %. Vastaavat osuudet olivat vuonna 2012 31,5 % ja 41,6 %. Asioita, joissa pääkäsittely hovioikeudessa kesti yli kahdeksan tuntia oli vuonna 2018

276 ja niiden käsittelyyn arvioidaan kuluneen 5.111 tuntia eli kaikista pääkäsittelytunneista n. 46 %. Vastaavat luvut olivat vuonna 2012 255 kappaletta, 4.657 tuntia ja noin 35 %. Toisin sanoen kappalemäärä on noussut suhteessa vähemmän kuin tuntimäärä. Isojen juttujen pääkäsittelytunneista oli vuonna 2012 Helsingin hovioikeudessa n. 55 % ja vuonna 2018 samoin n. 55 %, mikä viitanee siihen, että lyhempienkin pääkäsittelyiden tuntimäärä on kasvanut. Todettakoon kuitenkin, että luvuissa on jonkin verran vuosittaista vaihtelua etenkin pienemmissä hovioikeuksissa.

Hovioikeus toteaa yhteenvedona nykytilanteesta, että jatkokäsittelylupa ja sen laajentaminen ovat onnistuneesti karsineet hovioikeuksista pieniä oikeusturvan toteutumisen kannalta vähemmän merkityksellisiä asioita, mutta työnsäästö uhkaa valua isojen juttujen laajentuneisiin käsittelyihin. On myös selvää, että valtiolle ja asianosaisille todistelusta hovioikeudessa aiheutuvat kustannukset tulevat kasvamaan, ellei menettelyyn tehdä muutoksia.

Ratkaisun kannalta tarpeettoman laajan todistelun esittäminen on koko oikeudenkäyntimenettelymme ydinongelma. Syinä tähän voidaan pitää ensisijaisesti avustajien, syyttäjien, käräjäoikeuksien ja hovioikeuksien tuomareiden toimintatapoja. Asiaesittelyyn suhtaudutaan vieroksuen. Näin meneteltäessä juttuja ajetaan helposti kuulemalla todistajia sen sijasta, että parttien lainoppineet avustajat selostaisivat tiiviisti, mitkä ovat riidattomat asiaan vaikuttavat taustatiedot. Emme myöskään riittävästi osaa keskittyä oikeussäännösten mukaan asian ratkaisuun ja realistisesti arvioiden relevantin oikeudenkäyntiaineiston hankkimiseen ja siltä kannalta tarpeettoman aineiston karsimiseen. Tällaisen menettelytavan syntyyn on hovioikeusmenettelyn osalta myötävaikuttanut se, että kynnys näytön riitauttamiseen on jatkokäsittelyluvan myöntämisen jälkeen erittäin alhainen ja lisäksi se, että todistelun rajaaminen on asianosaisten sitä vastustaessa hovioikeudessa aina tehtävä täysilukuisessa kokoonpanossa. Tämä on omiaan johtamaan ajatteluun, että todistelun rajaaminen on työläämpää kuin sen vastaanottaminen. Tämä on omiaan johtamaan passiiviseen prosessinjohtoon valmistelussa.

Vaasan hovioikeus on pyrkinyt panostamaan siihen, että valmistelussa selvitetään aikaisempaa paremmin se, kohdistuuko nimetty todistelu oikeudellisesti relevantteihin ja asianmukaisesti riitautettuihin seikkoihin. Prosessijohtoon panostamalla on todettu voitavan saada ainakin jossain määrin aikaan pääkäsittelytuntien vähentymistä.

Hovioikeuksien välillä ja osin hovioikeuksien sisällä on jossain määrin erilaista ajattelutapaa siitä, miten tulee suhtautua todistelun tarpeeseen. Osa tuomareista ajattelee niin, että asianosaisen ilmoitettua asian olevan näytöltään riitainen, tuomioistuimien käytännössä lähes automaattisesti ottaa vastaan saman näytön kuin alioikeus (omprövning, asian uudelleen käsittely).

Osa taas ajattelee niin, että näyttöä sallitaan otettavan vastaan vain siltä osin kuin se on perustellusti riitautettu ja muu tosiseikasta otetaan ratkaisun pohjaksi käräjäoikeuden tuomiossaan lausuman perusteella (överprövning, keskittyminen käräjäoikeuden ratkaisun oikeellisuuden selvittämiseen parttien riitautusten osoittamassa laajuudessa). Viimeksi mainittu tulkinta perustuu siihen, että valittaja ja vastaaja ovat velvollisia ilmoittamaan hovioikeudelle, miltä kohdin käräjäoikeuden ratkaisun perustelut ovat virheellisiä (OK 25:1.4 ja 5 ja 26:4.2). Hovioikeuden tulee puolestaan asian valmistelussa selvittää, mistä asianosaiset ovat erimielisiä (OK 26:7.1.2-4) eikä hovioikeus ole velvollinen ottamaan asiassa näyttöä vastaan siltä osin kuin näytön arvioinnista ei jää varteenotettavaa epäilyä (OK 26:15.1). OK 26:1 mukaan oikeudenkäynti hovioikeudessa koskee käräjäoikeuden ratkaisun kohteena ollutta asiaa valituksessa ja mahdollisessa vastauksessa vedotulta osalta. Tutkittavana on, onko ja miten käräjäoikeuden ratkaisua muutettava. Edelleen OK 26:9.3 mukaan hovioikeuden tulee valvoa, ettei asiassa esitetä tarpeetonta todistelua.

Käytännössä ensiksi mainittu ajattelu johtaa hyvin helposti siihen, että käräjäoikeudessa käyty oikeudenkäynti toistetaan sellaisenaan hovioikeudessa ja todistelua otetaan vastaan sellaisista

todistusteemoista, jotka eivät oikeastaan ole kenellekään epäselviä käräjäoikeuskäsittelyn jälkeen. Toimittaessa viimeksi mainitulla ajattelutavalla käsittely kohdentuu paremmin siihen, mikä jäi käräjäoikeuskäsittelyn jälkeen epäselväksi tai epävarman todistelun varaan. Yksittäisissä asioissa oikeudenkäyntiaineisto saattaa olla sama, mutta useissa asioissa suppeampi. Menettely voi myös johtaa ns. pikkupääkäsittelyyn, jossa ei kuulla lainkaan todistajia (ks. esim. VaaHO:2015:14).

Todettakoon vielä, että oikeudenkäymiskaari suhtautuu hyvin torjuvasti alioikeuden tallenteiden käyttämiseen hovioikeudessa. Vaasan hovioikeudessa on vireillä laaja rikosasia, jossa on kuultu useita kymmeniä thaimaalaisia henkilöitä. Käräjäoikeus oli järjestänyt todistelun asianmukaisen videoinnin, mutta hovioikeus joutuu kutsumaan todistajat uudelleen Suomeen, koska asianosaiset eivät ole hyväksyneet todistelutallenteiden hyödyntämistä vedoten siihen, ettei näin voida voimassa olevan lain mukaan menetellä asiassa, jossa on kysymys todistelun uskottavuuden arvioinnista. Todistajien kuuleminen videoteitse Thaimaasta ei ole käytännössä mahdollista. Todistelun toisintamisesta aiheutuu huomattavat kustannukset valtiolle.

Ruotsin kokemukset

Ruotsalaiset kollegat ovat olleet varsin tyytyväisiä uuteen menettelyyn. He ovat sanoneet, että kuluneiden kymmenen vuoden aikana monipäiväiset pääkäsittelyt ovat lisääntyneet erittäin merkittävällä tavalla. Tuomareiden näkemyksen mukaan vanhalla menettelyllä olisi ajauduttu tämän takia täysin kestäättömään tilanteeseen. Kenenkään mielestä paluu vanhaan ei olisi hyvä vaihtoehto.

Myönteisimmäksi asiaksi on koettu oikeudenkäyntiaineiston laatu. Todistelu on käräjäoikeusvaiheessa tuoreempaa. Asianosaisia lähellä olevat kuultavat saattaisivat sen jälkeen keskustella muiden kanssa tapahtumista ja myös eri kertomusten vaikutuksesta asian ratkaisuun. Näistä seikoista johtuvien virhelähteiden on koettu uudessa menettelyssä eliminoituneen.

Kun todistelu otetaan laajoissa asioissa vastaan viittausmenettelyssä (hänvisning), tuomioistuimen työn suunnittelu on huomattavasti helpottunut, kun niissä on tarpeen varata kalenterista asianosaisille sopivat päivät vain asiaesittelylle ja loppulausunnoille. Tuomioistuin voi itse aikatauluttaa todistelutallenteiden katsomisen ja sovittaa sen muihin aikatauluihinsa. Aikataulut ovat tästä syystä muuttuneet huomattavasti paremmin ennakoitaviksi. Myös työtä pystytään jakamaan tasaisemmin, kun käsittelyajat on helpompi suunnitella. Salien käyttökin on joustavampaa.

Haittapuolena on pidetty sitä, että todistelutallenteiden katsominen on ajoittain koettu ikävyyttäväksi (tråkig). Ongelma on erityisesti se, että tallenteet saattavat sisältää oikeudenkäyntiaineistoa, josta ei ole kysymys hovioikeudessa. Osa syytteistä on saatettu hylätä käräjäoikeudessa ja osin tosiseikat ovat saattaneet käräjäoikeuden ratkaisun perusteella tulla hovioikeudessa riidattomiksi. Rajoittava prosessinjohto käräjäoikeudessa on myös jokin verran vaikeampaa kuin hovioikeudessa, jonka käytettävissä on käräjäoikeuden arvio siellä esitetystä oikeudenkäyntiaineistosta ja sen oikeudellisesta merkityksestä. Ruotsalaiskollegat ovat tällaisissa tilanteissa pyrkineet ensin prosessinjohtotoimin varmistumaan siitä, että tosiseikat ovat riitaisia. Käräjäoikeudet ovat myös joissakin tapauksissa indeksoineet tallenteet niin, että pöytäkirjasta saattaa ilmetä esimerkiksi kunkin syytekohdan osalta syyttäjän pääkuulustelun ja puolustuksen vastakuulustelun alkamisajankohta. Todistelu on myös saatettu ottaa vastaan syytekohdittain niin, että samaa syytekohtaa koskeva pääkuulustelu ja vastakuulustelu ovat peräkkäin ja vasta sitten on siirrytty uuteen syytekohtaan. Enimmäkseen ei näin ole kuitenkaan menetelty ja eri asioita koskevaa todistelua ei pystytty erottamaan järkevällä tavalla aineistosta. Jossain tapauksissa osa hovioikeuksista on saattanut kuulla todistajan uudelleen, jos turhaa aineistoa on huomattava määrä.

Hänvisning -menettelyyn on siirrytty eri hovioikeuksissa eri vaiheissa. Peukalosääntönä on useimmiten, että sitä käytetään enemmän kuin yhden päivän kestävässä asioissa. Joissakin hovioikeuksissa rajana on pidetty yli kahta päivää tai jopa kolmea päivää. On myös käytäntöä, että käsittely aloitetaan iltapäivällä ja seuraavana päivänä on hänvisning ja loppulausunnot viimeisen todisteluvideoiden katselemisen jälkeisenä päivänä. Myös kirjallisiin todisteisiin voidaan soveltaa hänvisningiä. Alussa etenkin asianajajat suhtautuivat hänvisningiin epäillen. Nytemmin se on saanut kaikkien ammattimaisten toimijoiden hyväksynnän. Hänvisningin käytöstä määrää tuomioistuimien, mutta asianosaisia kuullaan ja käytännössä heidän suhtautumisellaan on jutut laadun ohella merkitystä.

Hänvisningin hyväksi puoleksi on mainittu myös, että tuomioistuimen kaikki jäsenet voivat keskittyä seuraamaan todistelua eikä heidän tarvitse seurata, mitä salissa tapahtuu. Ratkaisevien todistajanlausuntojen kohdalla ne voidaan katsoa toistamiseen ja keskustella yksityiskohdista ja palata uudelleen samaan kohtaan, jos tuomioistuimen jäsenet ovat ymmärtäneet sen keskenään erilailla.

Todistelutallenteiden käytön vuoksi todistajanpalkkiot säästyvät. Hänvisningiä käytettäessä syyttäjiltä ei mene työaikaa pääkäsittelyyn osallistumisen takia eivätkä asianajajat laskuta osallistumisestaan niihin. Jossain määrin he joutuvat kuitenkin tutustumaan aineistoon esimerkiksi ääninauhoja kuuntelemalla tai käymällä käräjäoikeudessa katsomassa todistelutallenteen. Mitä paremmat muistikuvat ja muistiinpanot heillä on ja mitä selväpiirteisempi juttu on, sitä vähemmällä lisäperehtymisellä asia on hoidettavissa. Menettelystä aiheutuneita säästöjä ei ole tutkittu. Tuomareiden mukaan myös asianajolaskut ovat aikaisempaan menettelyyn verrattuna pienentyneet. Mitään täsmällisempää arviota kollegamme eivät ole kuitenkaan pystyneet kertomaan.

Pääkäsittelyiden kesto hovioikeudessa on jonkin verran pidentynyt. Tuomarit ovat kertoneet, että useampipäiväiset pääkäsittelyt ovat kymmenen vuoden kuluessa lisääntyneet huomattavasti käräjäoikeuksissa ja on vaikea arvioida, missä määrin niiden keston pidentyminen hovioikeudessa johtuu tästä tai uudesta menettelystä. Hovioikeuksien kokonaiskäsittelyajat ovat uudistuksen myötä lyhentyneet. Tuomareiden mukaan tähän ovat osaltaan vaikuttaneet pääkäsittelyiden peruuttamisen harvinaistuminen ja paremmat mahdollisuudet suunnitella toimintaa.

Ruotsissa on myös mahdollista, että asiaesittely ja loppulausunnot annetaan kirjallisessa valmistelussa eikä asiassa järjestetä lainkaan suullista käsittelyä vaan hovioikeus ainoastaan katsoo todistelutallenteet hänvisninginä (ns. utredningsmål). Tällainen menettelytapa on tavallista esimerkiksi rattijuopumusjutuissa ja isoissa ylinopeuksissa. Valitusluvan piiriin kuuluvissa jutuissa on myös saatettu tallenteelta katsoa todistelua, jos valittaja on jonkin kohdan osalta väittänyt todistajanlausuntojen tulleen väärin ymmärretyksi tai käräjäoikeuden sivuuttaneen jonkin olennaisen osan asian ratkaisemiseen vaikuttavasta todistajankertomuksesta.

Ruotsalaiset käyttävät varsin paljon pääkäsittelyssä videoyhteyksiä asiaesittelyn ja loppulausuntojen esittämiseksi. Usein syyttäjä, valittajavastaaja ja asianomistaja ovat eri tiloissa. He voivat kuitenkin olla myös samassa tilassa toisella paikkakunnalla sijaitsevassa käräjäoikeudessa, jos järjestyshäiriöt eivät ole todennäköisiä. Syyttäjien on alusta alkaen kerrottu suhtautuneen hyvin myönteisesti videoyhteyksien käyttöön. Asianajajat suhtautuivat siihen aluksi vähän varauksellisemmin, mutta myöhemmin yhä positiivisemmin, kun on saatu myönteisiä kokemuksia. Hyvään lopputulokseen on vaikuttanut se, että uusiin menettelytapoihin on siirrytty portaittain.

Jos partit haluavat todistajaa kuultavan lisäkysymysten esittämiseksi uudelleen, menetellään niin, että katsotaan ensin tallenteelta käräjäoikeuden kuuleminen ja vasta sen jälkeen suoritetaan täydentävä kuuleminen, joka usein voi tapahtua puhelimitse. Alussa pelättiin, että tällaisia kuulemisia tulisi paljon. Pian kuitenkin havaittiin, että partit luopuivat usein lisäkuulemisesta koskevasta vaatimuksestaan tallenteiden katsomisen jälkeen ja totesivat asian tulleen kuitenkin selvitettyksi. Yleisintä lisäkuulemiset ovat lapsen

huoltoa koskevista asioista ja ne liittyvät usein käräjäoikeuskäsittelyn jälkeen tapahtuneeseen. Kollegat olivat varsin tyytyväisiltä omaksuttuun käytäntöön.

Alussa vaikutti siltä, että alioikeuskäsittelyissä pyrittiin varmuuden vuoksi esittämään kysymyksiä todistajille, koska kynnyksen lisäkuulusteluihin oletettiin olevan varsin korkea. Nykyisin tällaista ilmiötä ei heidän mukaansa enää ole. Tuomarien käsityksen mukaan asianajajien prosessaaminen on myös parantunut, kun he ovat tallenteilta voineet havaita puutteita omassa toiminnassaan ja pyrki neit korjaamaan.

Hovioikeus ei ole pystynyt selvittämään, miten uudistus on vaikuttanut käräjäoikeuden ratkaisujen muuttamiskäytäntöön hovioikeudessa. Asiasta on tiettävästi tehty selvityksiä. Tämä kysymys ei ole kuitenkaan ollut missään keskeisessä asemassa julkisessa keskustelussa tai järjestelmän arvioineissa.

Ruotsissa tallenteiden kuvan laatu on erittäin hyvä, nauhoituslaitteisto on laadukasta, yhdenmukaista ja helppokäyttöistä. Yhteydet ovat laadukkaita ja ne toimivat yleensä varsin hyvin eikä niissä ole lainkaan niin paljon ongelmia kuin Suomessa. Esitystekniikka laajoine kankaineen on sijoitettu niin, että ne ovat hyvin kaikkien näkyvillä. Käräjäoikeuden henkilökunta on alkuvaikeuksien ja silloin hovioikeudesta annetun palautteen avulla oppinut erinomaisiksi kuvaajiksi ja tuomarit ovat leikillisesti todenneet heidän toimivan hyvinä elokuvaohjaajina.

Kuvatallenteet ovat salassa pidettävää aineistoa, jota partit voivat kuitenkin käydä katsomassa käräjäoikeuden kansliassa, mitä tapahtuu kuitenkin käytännössä melko harvoin. Sen sijaan parteilla on oikeus saada äänitallenne. Taustana tälle on ymmärtääkseni se, että Ruotsissa kuvaaminen oikeussalissa on useiden vuosikymmenien ajan ollut kiellettyä. Kuvatallenteita ei myöskään haluta levitettävän internetissä. Se on myös asiakkaiden, syyttäjien, asianajajien ja tuomioistuinten henkilökunnan turvallisuuden takaamiseksi tarpeellista. Ei olisi hyvä asia, jos heidän kasvokuvaan levitettäisiin sosiaalisessa mediassa kohua aiheuttavissa asioissa. Mainittakoon, että monissa maissa tuomioistuimet eivät anna julkaista tuomareiden kuvia turvallisuussyistä.

Todettakoon vielä, että Norjassa on käynnissä kokeilu videoitujen todistelutallenteiden käytöstä Tromssassa toimivassa laamannioikeudessa (Hålogaland lagmannsrett). Sen tarkemmasta sisällöstä ei ollut mahdollista saada tässä aikataulussa. Myös Espanjassa hyödynnetään videoita, mutta sikäläisestä muutoksenhakujärjestelmästä ei ole tarkempaa tietoa.

Videotallenteiden hyödyntäminen ja Euroopan ihmisoikeussopimus

Hovioikeus yhtyy selvitysmiehen näkemykseen siitä, että EIT:n ratkaisu Gómez Olmeda v. Espanja ei ole osoitus siitä, etteikö näyttöä voitaisi arvioida todistelutallenteiden perusteella muutoksenhakutuomioistuimessa. Kysymys on enemmän siitä, miten kansallinen oikeudenkäyntimenettely on säännelty ja tätä sääntelyä käsittelyssä noudatettu, miten on turvattu asianosaisen oikeus ajaa halutessaan asiaansa tuomioistuimen edessä sekä onko menettelyssä otettu kokonaisuudessaan arvioiden riittävästi huomioon oikeusturvan takeet. Erityisesti niissä tapauksissa, joissa alempi oikeus on asianmukaisesti järjestetyssä oikeudenkäyntimenettelyssä hylännyt syytteen, on ylemmän oikeuden päinvastaiselle ratkaisun perusteena olevan oikeudenkäyntimenettelyn oltava tältä kannalta riittävän hyvin järjestetty.

Tämän johdosta säännöksissä olisi syytä kiinnittää huomiota siihen, että valitusta, vastausta ja tuomioistuimen toimimisvelvollisuutta koskevat määräykset laaditaan niin, ettei asiaa käsiteltäessä jää epäselvyyttä siitä, onko parti luopunut oikeudestaan tulla kuulluksi muutoksenhakumenettelyssä ja milloin asia voidaan kansallisen sääntelyn perusteella ratkaista varaamatta asianosaiselle tähän tilaisuutta.

Hovioikeuden näkemys uudistukselle asetettavista tavoitteista

Kuten edellä on todettu, ehdotettua menettelyä on kehitetty Ruotsissa jo kymmenen vuoden ajan ja sitä on matkan varrella muutettu merkittäväällä tavalla. Kun Suomessa suunnitellaan vastaavaa menettelyä, kannattaa luonnollisesti ottaa selvää Ruotsin kokemuksista. Voimme myös pyrkiä ratkaisemaan siellä esiin tulleita ongelmia. Hyödynnettäessä naapurimaamme kokemuksia on myös hyvä tiedostaa, että heidän toimintakulttuureihinsa saattaa liittyä sellaisia ongelmakohtia, joita meillä ei ole. Oma menettelymme tuleekin rakentaa niiden vahvuuksien varaan, joita meillä on ja varoa niitä heikkouksia, joita omassa toimintakulttuurissamme on Ruotsiin verrattuna.

Edelleen on tärkeää, että pyrimme sääntelyllä ja kaikin mahdollisin keinoin kehittämään omaa alioikeusmenettelyämme niin, että asian käsittely jo siellä keskittyisi mahdollisimman hyvin asian ratkaisemisen kannalta oikeudellisesti relevanttien tosiseikkojen selvittämiseen ja oikeuskysymysten ratkaisemiseen mahdollisimman laadukkaalla tavalla. Kärjistäen voidaan sanoa, että missään tapauksessa ei saa käydä niin, että alioikeusmenettelyssä esitetään ja videoidaan kaikki mahdollinen, mitä tapahtumista tiedetään ja näin syntynyt sekava aineisto lähetetään yhä useammassa asiassa hovioikeuden tarkastettavaksi.

Tavoitteena tulee olla se, että hovioikeuden ratkaistavaksi saatetuissa asioissa on hyvin jäsenneilty kärjäoikeuskäsittelyn oikeudenkäyntiaineisto sekä valitukset ja vastaukset, joissa nimetään se aineisto, joka on tarpeen valituksessa ja vastauksessa vedottujen väitteiden ratkaisemiseksi. Vain näin menetellen oikeudenkäynnin painopiste saadaan nykyistä paremmin pysymään kärjäoikeuksissa. Partit on myös veloitettava prosessijohtotoimin perustelevaan vaatimuksensa ja yksilöimään näytön tarve ja sen sijainti tallenteissa.

Hovioikeuden mielestä Suomessa tulisi säätää jo alusta asti viittausmenettely mahdolliseksi. Tallenteiden katsominen tulisi rajoittaa niihin kohtiin, joissa osalta valittaja väittää kärjäoikeuden erehtyneen. Asianosaisen tulisi laajoista todistajankertomuksista osoittaa ne kohdat, joista on kysymys. Ruotsissa tässä ei ole onnistuttu kovinkaan hyvin. Säännösten valmistelu, menettelyn käyttöönotto ja sen koulutus olisikin tehtävä huolellisesti ja tarkkaan harkiten.

Käytännössä tämä edellyttäisi sitä, että kärjäoikeus kuulisi todistajaa toisistaan erottuvista kysymyksistä erikseen niin, että yhdestä syytekohdasta tai itsenäiseen kokonaisuuteen liittyvästä todistusteemasta pidettäisiin ensin pääkuulustelu ja sitten vastakuulustelu ja vasta sitten siirryttäisiin uuteen asiakokonaisuuteen. Esimerkiksi talokauppariidassa voitaisiin kuulla ensin reklamaatiosta, sitten perustusten virheistä ja viimeksi katon virheistä, kustakin erikseen. Talousrikoksessa voitaisiin kuulla toisistaan erillään olevista omaisuuden disponoinneista vastaavasti erillään. Tällaista tapaa ottaa vastaan todistelua käytetään jo nykyisin jossain määrin ja kokemukset siitä ovat hyvin myönteisiä. Toimintatapa on omiaan selkiyttämään oikeudenkäynnin kohdetta ja auttamaan partteja ja todistajiakin paremmin keskittymään laajaan asian ratkaisun kannalta keskeisiin osakysymyksiin. Todettakoon, että tällainen toimintatapa olisi tarpeen vain huomattavan laajoissa todistajankuulemisissa. Käytännössä valtaosa todistajankuulusteluista on niin lyhyitä, että niiden tarkkaan indeksointiin ei ole käytännössä tarvetta.

Vaikka kärjäoikeus tekisi pöytäkirjaan merkinnän todistelun vaiheistuksesta, asianomaisen kohdan löytäminen tallenteelta ei aina olisi vaivatonta. OK 22:9 mukaista kirjallista toisintoa ei käytännössä laadita puuttuvien resurssien vuoksi. Markkinoilla on kuitenkin jo nyt olemassa varsin hyvin toimivia puheentunnistusjärjestelmiä ja ne kehittyvät koko ajan. Oikeudenkäynnin järkevöittämisiksi voisi muutoinkin olla paikallaan, että asianosaisilla olisi mahdollisuus saada todistajankertomukset tällä tavoin litteroituina. He voisivat paremmin harkita muutoksenhaun tarvetta ja perusteita sekä osoittaa ne kohdat,

jotka he edellyttävät hovioikeuden kuuntelevan. Joissakin tapauksessa olisi myös mahdollista, että asianosaiset voisivat asiaesittelyssä päästä niiden avulla yksimielisyyteen asian ratkaisemiseen vaikuttavista tosiseikoista, jolloin todistelua ei tarvitse ottaa vastaan ja hovioikeus voi keskittyä ydintehtäväänsä, oikeussäännösten soveltamiseen.

Hovioikeus kuitenkin korostaa sitä, että todisteiden arviointi ei tulisi tapahtua litterointien avulla ellei kysymys ole täysin eksaktista yksityiskohdasta kuten numeerisista tiedoista. Todistelun luotettavuuden (tilltro) ja sen todistusarvon arviointi tulisi tapahtua tallenteiden avulla, jossa voidaan tehdä havaintoja nonverbaalista viestinnästä, jonka usein arvioidaan muodostavan 80 % viestinnästä sanojen osuuden jäädessä 20 %:iin.

Pienissä jutuissa tarkoituksenmukainen menettely olisi varmaankin se, että partit ovat paikalla, kun tallenteet katsotaan. Vähänkin laajemman todistelun katsomisessa heidän läsnäolonsa ei olisi tarpeellista, jos parteilla on hyvät muistiinpanot, litteroinnit tai he ovat tarpeellisilta osin kuunnelleet tai katselleet tallenteet. He voisivatkin loppulausunnoissaan kertoa hovioikeudelle, millä perusteella he perustelevat hovioikeudet katseltaviksi esittämiensä todisteiden osoittavan tosiasioiden poikkeavan käräjäoikeuden ratkaisunsa perusteeksi ottamista. Ratkaisuvälillä hänvisingistä tulisi olla tuomioistuimella, mutta parteja tulisi kuulla.

Näin menetellen voitaisiin saada aikaan huomattaviakin kustannussäästöjä, kun syyttäjien ja asianajajien ei tarvitsisi olla koko ajan paikalla. Koska alioikeuskäsittely on heille tuttu ja etenkin jos heillä vielä olisi litteroinnit käytössä, säästö ajankäytössä voisi olla varsin huomattavakin. Joka tapauksessa matkatunnit ja kulut hovioikeuteen tulosta, hovioikeuden matkakäräjäkustannukset sekä todistajanpalkkiot jäisivät pois.

Ruotsissa asianosaisille eikä myöskään asianajajille anneta käyttöön todistelun kuvatallenteita, vaan ainoastaan äänitallenne. He voivat käydä katsomassa kuvatallenteen tuomioistuimen tiloissa. Kuvatallenteen luovuttaminen yksityishenkilöille saattaisi johtaa siihen, että niitä alettaisiin levittää sosiaalisessa mediassa. Voimakkaita tunteita nostattaviin oikeudenkäynteihin osallistuneiden henkilöiden kuvia saatettaisiin levittää laajalle ja henkilöt voitaisiin tunnistaa, kun he liikkuvat julkisilla paikoilla. Turvallisuusuhatkin voisivat lisääntyä. Jos näin tapahtuu, kansalaiset eivät ole valmiita tulemaan todistajiksi. Sääntely on syytä harkita tarkoin.

EIT lähtee siitä, että asianosaisella on pääsäännön mukaan oikeus ajaa asiaansa tuomioistuimessa, ”nähdä tuomari kasvotusten”. Sen sijaan hänellä ei ole ehdotonta oikeutta saada esittää todistelua suoraan muutoksenhakutuomioistuimelle, ellei kansallinen sääntely sitä edellytä. Ns. pikkupääkäsittelyn tarpeen harkinta ja sen toteuttamistavat ovat jääneet jossain määrin vieraiksi etenkin asianajajille ja syyttäjille. Pääkäsittelytarpeen selvittäminen tästä näkökulmasta on voinut myös hovioikeuksissa jäädä puutteelliseksi (ks. esim. KKO 2014:74 kohdat 20-29 ja KKO 2017:19 kohdat 14 ja 25).

Jos näyttö tulitaisiin pääsääntöisesti ottamaan vastaan videotallenteilta, sääntely tulisi rakentaa niin, että asianosaisen tulisi nimenomaisesti ottaa kantaa pääkäsittelyn tarpeeseen eritellysti seuraavalla tavalla:

- Halutaanko pääkäsittely järjestettäväksi asian ajamiseksi hovioikeudessa (ns. pikkupääkäsittely) vai
- sen lisäksi hovioikeuden vastaanottavan näytön tallenteilta. Sääntelyssä tulisi näytön riitautuskynnystä nostaa jonkin verran OK 26:15.1 tasosta mitään varten otettavaa epäilystä lähemmäksi tasoa OK 25a:11.2 tasoa perusteltu aihe epäillä. Tässä harkinnassa tulisi voida jo valmistelussa hyödyntää OK 26:12.3 nojalla todistelutallenteita ja tulisi harkita valmistelusta vastaavan jäsenen toimivallan ulottamista todistelun laajuutta koskeviin ratkaisuihin.
- Jos asianosainen haluaisi esittää rikosasiassa uutta todistelua tai esittää jo kuulluille todistajille lisäkysymyksiä, tähän tulisi esittää päteviä perusteita, joiden harkintakynnys olisi jonkin verran alempana kuin riita-asioita koskevassa OK 25:17.1:ssä, mutta korkeammalla kuin OK 25a:11.2:ssa.

Säännöksen muotoilussa ja soveltamisessa tulisi hyödyntää Ruotsin kokemuksia ja pyrkiä pitämään oikeudenkäynnin painopiste ensimmäisessä asteessa.

Kustannusten arviointi

Hovioikeudella ei ole edellytyksiä arvioida, ovatko salivarustuksen hankkimisesta aiheutuneet kulut arvioitu realistisesti. Hovioikeus korostaa myös sitä, että laitteistojen ja yhteyksien tulee olla toimivia ja laadukkaita. Huonosti toimivat laitteet aiheuttavat ajanhukkaa salissa istuvalle. Viivästyksistä aiheutuu tuntuvia kustannuksia, jos monta juristia on odottavat tekniikan saamista toimivaksi.

Selvitysmiehen arvio säästyvistä todistelukustannuksista on varsin karkea. Hovioikeus arvioi, että säästöt olisivat suuremmat. Tämä perustuu siihen, että muutoksenhakualttius näyttöjutuissa on suurempi kuin muissa asioissa. Hovioikeudella ei ole kuitenkaan edellytyksiä arvioida tarkemmin säästöjen määrää. Todistelun vastaanottamisesta luopumisen seurauksena myös asianosaisten maksamien todistelukustannusten määrä alenisi. Viime aikoina on paljon käyty keskustelua oikeudenkäyntikulujen paisumisesta. Siksi tämäkin seikka tulisi ottaa päätöksenteossa huomioon.

Suurimmaksi puutteeksi hovioikeus näkee kustannusten arvioinnissa sen, että selvitysmies ei ole lainkaan esittänyt arvioitaan siitä, miten viittausmenettelyn käyttöönotto vaikuttaisi kustannuksiin. Syyttäjät ja avustajathan eivät osallistuisi oikeuskäsittelyyn, kun videoita katsellaan. Toisaalta heillä saattaisi olla tarve katsoa nauhoitteita. Heidän ei kuitenkaan todennäköisesti tarpeen katsoa kaikkea materiaalia, koska heillä on usein omat muistiinpanonsa ja he voivat myös muutoinkin esittää tarvittavat väitteensä alioikeuskäsittelyn pohjalta. Jos äänitalenne pystyttäisiin tekstintunnistuksen avulla purkamaan, tarve kuunteluun voisi jäädä hyvinkin vähäiseksi ja kustannussäästö voisi muodostua varsin suureksikin.

Jonkin verran kustannuksia säästyy myös sen takia, ettei todistajille ole enää tarpeen lähettää kutsuja ja huolehtia niiden tiedoksiannosta. Säästöjen määrää on vaikea arvioida. Pääsääntöisesti on kysymys kansliahenkilökunnan työpanoksesta.

Hovioikeus on selvittänyt vuonna 2018 pääkäsittelyissä yli 15 tuntia käsitellyistä 9 asiasta, kuinka paljon niissä on käytetty virkamiesten aikaa tai syntynyt kustannuksia henkilötodistelun vastaanottamisesta. Kunkin asian esittelijä on pyynnöstä esittänyt karkea arvionsa kustannusten jakaantumisesta. Selvityksessä ilmeni seuraavaa henkilötodistelun aiheuttamasta ajankäytöstä ja kustannuksista:

- Pääkäsittelyiden yhteinen kokonaiskesto oli 280,25 tuntia ja henkilötodistelun vastaanottamiseen arvioitiin tästä menneen n. 168,5 tuntia (60 %)
- Syyttäjiltä meni henkilötodisteluun 38 työpäivää (jutuista 3 oli riitajuttuja, joissa todistelua yhteensä 43,5 tuntia)
- Valtion varoista maksettiin avustajan/puolustajanpalkkioita tai ROL-korvauksia henkilötodistelun vastaanottamisen osalta arviolta noin 83.206 euroa
- Tuomioistuimen esittelijöiden ja jäsenten matkapäiviä kertyi todistelun vastaanottamisesta 52. Otos poikkesi satunnaisista syistä melko paljon Vaasan hovioikeuden normaalitilanteesta, jossa matkakäräjillä käsitellään noin puolet jutuista.
- Todistajanpalkkioita maksettiin näissä jutuissa yhteensä 27.991 euroa, osa valtion varoista ja osa asianosaisten varoista.

Kun verrataan Vaasan hovioikeuden otosta aikaisemmin mainittuihin koko maan isojen juttujen käsittelytietoihin ja nimikkeisiin, voidaan todeta, että juttujen laatu oli selvityksessämme kohteena olevissa jutuissa satunnaisista syistä jonkin verran poikkeava. Asianimikkeet poikkesivat myös jossain määrin Vaasan

hovioikeuden muiden vuosien tyyppillisestä asiarakenteesta. Riippumatta siitä, kuka maksaa avustajanpalkkion, kustannukset ovat joka tapauksessa tasoltaan samansuuntaisia.

Arkikokemusten perusteella voidaan arvioida, että normaalimmassa juttukannassa suurempi osa parttien läsnäolosta aiheutuvista kustannuksista maksetaan suoraan valtion varoista. Hovioikeudessa aiheutuneiden oikeudenkäyntikulujen selvä enemmistö muodostuu todistelun vastaanottamisesta pääkäsittelyissä. Jos hovioikeuksien vuosittain yhteensä yli 10.000 pääkäsittelytunnista aiheutuneista laskuista maksettavista avustajanpalkkioista pienikin osa jäisi pois ja syyttäjiltä vapautuisi työaikaa, voi kysymys olla suurehkoistakin summista. Myös itse oikeudenkäyntikulunsa maksamaan joutuville yksityishenkilöille ja yrityksille saattaisi kertyä huomattavat säästöt ja oikeudenkäyntikuluriski pienenisi. Summien täsmällisempi arviointi on kuitenkin hyvin vaikeaa. Säästöt syntyisivät myös viiveellä, koska uusien menettelytapojen käyttöönotto vie aikaa.

Todettakoon vielä, että hovioikeuden tuomareiden työtä uudistus ei säästäisi. Jos käräjäoikeuden tallenteet jouduttaisiin katsomaan kokonaan uudestaan, henkilötodistelun vastaanottamiseen menisi hiukan enemmän aikaa kuin nykyisin. Ero riippuu jossain määrin siitä, kuinka hyvin hovioikeusprosessi nykyisien kohdentuu relevanttiin aineistoon ja kuinka hyvin todistelua pystyttäisiin uudessa menettelyssä rajaamaan. Pääkäsittelyiden hallinnoinnista todennäköisesti säästettäisiin vähäisissä määrin, mutta määrää on vaikea arvioida.

Muutoksen toteuttamisaikataulu ja soveltamisala

Paras vaihtoehto olisi, että muutos toteutettaisiin yhtä aikaa kaikissa asioissa eikä sitä rajoitettaisi mihinkään juttutyyppiin tai kokoluokkaan. Menettelyä voitaisiin myös ensin pilotoida muutamassa käräjäoikeudessa ja kerätä kokemuksia siitä sekä vasta parhaiden käytänteiden kehittämisen jälkeen alkaa levittää muihin käräjäoikeuksiin. Jos laitteita ei olisi tarpeeksi, osaa käräjäoikeuskäsittelyistä ei vain nauhoitettaisi, joten tallenne ei olisi käytettävissä ja todistelu otettaisiin nykyiseen tapaan uudelleen vastaan. Todennäköisesti videointia käytettäisiin ensisijaisesti laajoissa asioissa, joissa siitä olisi saatavissa suurimmat hyödyt. Todettakoon, että Keski-Suomen käräjäoikeus onnistui alussa mainitussa ihmiskauppa koskevassa syyteasiassa tilapäisin järjestelyin toteuttamaan täysin käyttökelpoisen materiaalin.

Hankkeen toteuttamisaikataulua voitaisiin huomattavasti jouduttaa ja kustannuksia alentaa, jos käynnissä olevaan AIPA-salivarusteluhankkeeseen voitaisiin yhdistää ainakin tarvittavat kaapeloinnit ja mahdollisesti myös kamerahankinnat. Erillisinä toteutettuina kokonaiskustannukset olisivat huomattavasti suuremmat.

Muut hovioikeusmenettelyn kehittämisvaihtoehdot

Näytön vastaanottaminen toisessa oikeusasteessa on Euroopassa käytännössä melko harvinaista. Se on yleisintä Pohjoismaissa ja osin Saksassa. Todettakoon, että esimerkiksi Virossa toisen asteen tuomioistuimien Maakohus ei käytännössä ota vastaan todistelua. Samanlainen menettely on myös esimerkiksi Sveitsissä, Belgiassa, Hollannissa ja Ranskassa sekä monessa muussakin Euroopan maassa. Suomen ja Ruotsin muutoksenhakujärjestelmiä voidaankin pitää kansainvälisessä vertailuissa poikkeuksellisen raskaina. Niissä maissa, joissa on tutkintotuomarijärjestelmä, on myös suhteellisen tavallista, että näyttöä ei usein esitetä edes ensimmäisessä asteessa siitä syystä, että puolustuksen kynnys riitauttaa tutkintotuomarin näytön arviointi on suhteellisen korkea. Asiantilaa voitaisiin myös luonnehtia niin, että muissa maissa asianosaisilla ei ole mahdollisuutta saada toista oikeudenkäyntiä vaan ainoastaan uudelleen harkittu ratkaisu. Syyttäjillä ja asianajajilla on myös suuri vastuu siitä, että tuomioistuimien saa oikean kuvan ratkaisuun vaikuttavista tosiseikoista. Oikeudenkäyntien painopiste on aivan erilalla alioikeuksissa kuin meillä.

Todettakoon vielä, että Saksassa, jota voitaneen pitää nykyisen Ruotsin kautta meille tulleen erityisesti välittömyysperiaatteeseen nojautuvan oikeudenkäyntimenettelyn taustavaikuttajana, näyttöä otetaan vastaan vain valitettaessa Amtsgerichtin (ensimmäinen aste pienissä riita-asioissa ja tavanomaisissa rikosasioissa) Landgerichtiin (valitustuomioistuun sekä ensimmäinen aste tavanomaisissa riita-asioissa ja törkeissä rikosasioissa), mutta ei valitettaessa Landgerichtin ratkaisusta Oberlandesgerichtiin (kolmas oikeusaste) tai sieltä Bundesgerichtshofiin (neljäs oikeusaste). Lisäksi Saksassa on varsinkin rikosasioissa tavanomaista, että Landgerichtissä otetaan vain kolmannes – puolet siitä näytöstä, joka on otettu vastaan Amtsgerichtissä, vaikka kaikki todistelu on valitusvaiheessa tapana nimetä ja oikeudenkäynti Landsgerichtissä on vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan itsenäinen oikeudenkäynti (omprövning) eikä kysymys ole överprövning-tyyppisestä käsittelystä (keskityttäisiin siihen, mitä muutoksia ja millä perusteella käräjäoikeuden tuomioon vaaditaan). Riita-asioissa näytön vastaanottaminen on puolestaan Saksassa hyvin harvinaista.

Edellä sanotusta johtuu, että Suomessakin voitaisiin selvittää näyttömuutoksenhaun rajoittamista. Käytännössä näytön uudelleen arvioinnin perusteella tehdään hovioikeuksissa kuitenkin melko paljon muutoksia. Näyttömuutoksenhaun kieltä sopisi muutoinkin huonosti suomalaiseen oikeusperinteeseen. Hovioikeus ei pidä realistisena näin suuren muutoksen tekemistä oikeudenkäyntimenettelyimme ainakaan lyhyellä aikavälillä. Se vaatisi huomattavan suuria muutoksia koko oikeudenkäyntimenettelyyn. Silloin alioikeudessa tulisi olla nykyistä huomattavasti enemmän laajempia aidosti kollegioina toimivia kokoonpanoja. Näin suuren uudistuksen aika voi olla vasta paljon myöhemmin. Nyt on aika tehdä vain pienempiä tarkistuksia nykyiseen 1990-luvulla uudistettuun oikeudenkäyntimenettelyyn. Nyt esille otettu hanke on juuri tällainen.

Ruotsissa on julkaistu mietintö SOU 2017:98 (Tidiga förhör – nya bevisregler i brottmål). Siinä esitetään sellaisen järjestelmän selvittämistä, jossa todistelu otettaisiin vastaan laajalti esitutkinnassa syntyneiltä nauhoitteilta. Hovioikeus toteaa, että tällainen muutos vaatisi ehdottomasti ainakin tutkinnanjohtajuuden siirtämistä Ruotsin tapaan syyttäjälle. Järjestelmän periaatteellinen ongelma on se, että oikeudenkäynnin tulee tapahtua riippumattomassa tuomioistuimessa. Siten kysymys ei voi missään tapauksessa olla siitä, että todistelutallenteita käytettäisiin vastoin puolustuksen tahtoa todisteena, jos avustaja ei ole voinut kontradiktorisessa menettelyssä esittää kysymyksiä ja kuultavaa on mahdollista kuulla tuomioistuimessa. Esitys on saanut Ruotsissa melko kriittisen vastaanoton (ks. <https://www.regeringen.se/remisser/2017/12/remiss-sou-201798-tidiga-forhor--nya-bevisregler-i-brottmal/>).

Kuulustelutallenteiden käyttöön liittyy myös eräitä käytännön ongelmia. Kuulustelijan rooli on erilainen kuin tuomarin. Tällä hetkellä puolustuksella ei ole samanlaista roolia kuulusteluissa kuin oikeudenkäynneissä. Lisäksi hovioikeus ei pidä realistisena mahdollisuutena sitä, että esitutkintatallenteita alettaisiin laajasti hyödyntämään oikeudenkäynneissä. Poliisikuulustelut ovat yleensä huomattavasti pidempiä kuin tuomioistuimissa tapahtuva kuuleminen. Tapahtumista on laajoissa rikosasioissa usein ensimmäisten kuulustelujen aikaan vasta vähän selvitystä ja kuultavia joudutaan kuulustelemaan useaan kertaan, mistä seuraa paljon toistoa. Näistä syistä esitutkintatallenteiden käyttö saattaisi johtaa oikeudenkäyntien paisumiseen ja käytännössä samoja henkilöitä jouduttaisiin todennäköisesti varsin usein kuulemaan henkilökohtaisesti, vaikka heidän esitutkintakertomuksensa tallenteita näytettäisiin oikeudenkäynnissä. Esitystekniikan hankinta, käyttö ja tallenteiden hyödyntäminen vaatii myös kokemuksia ja maksaa paljon. Niiden hankkiminen kannattaisi aloittaa videokuulemisten laajentamisella hovioikeusmenettelyyn. Koko menettelyn siirtäminen yhdellä kertaa tallenteisiin tukeutuvaksi olisi liian suuri kertaharppaus, jonka epäonnistumisen vaara olisi liian suuri.

Sen sijaan voitaisiin harkita sellaista menettelyä, että esitutkintakuulusteluista nykyistä laajemmin tallennetaan ja niitä hyödynnettäisiin sellaisissa tilanteissa, joissa nykyisin luetaan esitutkintapöytäkirjaan

merkittjä kertomuksia. Jos Ruotsissa otetaan laajemmin käyttöön esitutkintakertomusten hyödyntäminen, voitaisiin sellaista harkita myöhemmin meilläkin, jos kokemukset osoittautuvat myönteisiksi.

Yksi mahdollisuus hovioikeusmenettelyn kehittämiseen olisi se, että kynnystä tosiseikkojen riitauttamisessa nostettaisiin. Näin on tehty jo jatkokäsittelylupa-asioissa luvan myöntämisvaiheessa (OK 25a:11.2). Sen sijaan luvan ulkopuolelle kuuluvissa asioissa ja luvan myöntämisen jälkeen kynnys on matalampi (OK 26:15.1). Jos valittajalta vaadittaisiin parempia perusteluita ja velvollisuutta esittää perusteita, joilla käräjäoikeuden näytön arvioinnin asianmukaisuutta horjutetaan, tuomioistuimella olisi mahdollisuus selvissä tapauksissa evätä todistelu, vaikka asiassa järjestettäisiinkin pääkäsittely oikeuskysymyksen käsittelemiseksi. Selvissä tapauksissa järjestelmä saattaisi jossain määrin lähentyä keskieurooppalaista järjestelmää. Todistelun riitautuksen tarkastelussa voitaisiin myös hyödyntää valittajan ja vastauksen antajan yksilöityjen videotallenteen kohtien tarkastusta. Näytön riitautuskynnyksen korottamista ja hovioikeuskäsittelyn kohdentumista koskevaa sääntelyä tulisi yleisemminkin tarkastella tässä lausunnossa aiemmin kerrotuista syistä. Päätös siitä, miltä osin todistelutallenteita katsotaan, voitaisiin tehdä myös asianosaisten kuulemisen jälkeen heidän esittämiensä argumenttien pohjalta pääkäsittelyssä julistettuna käsittelyratkaisuna.

Yhteenveto

Hovioikeuden mielestä todistelun vastaanottamisessa pitäisi siirtyä niiden katsomiseen videotallenteilta niin, että tuomioistuin päättäisi, ovatko asianosaiset paikalla. Asianosaiset velvoitettaisiin laajojen todistajankertomusten osalta ilmoittamaan, mikä osuus kustakin tallenteesta on katsottava eritellen ja perustellusti riitautetun todistusteeman selvittämiseksi. Alioikeuksien tulisi jäsentää todistajankuulustelu niin, että laajoissa kuulemisissa erilliset asiakokonaisuudet olisi löydettävissä tallenteilta pöytäkirjaan merkityiltä kohdilta. Hovioikeusmenettelyä koskevaan sääntelyyn tulisi tehdä sen laajuutta koskevia soveltamiskäytäntöä selventäviä ja tarkoituksenmukaisen laajuuden optimointia tukevia tarkistuksia.

Lausunnon valmistelu

Hovioikeudessa järjestettiin ennen valmistelun aloittamista kuulemistilaisuus, johon kaikilla oli mahdollisuus osallistua. Siinä käytiin läsnäolleiden kanssa keskustelu, jossa voitiin havaita kantojen olevan varsin samansuuntaisia ja vastaavan varsin pitkälle tässä lausunnossa esitettyä.

Lausunnon valmistelun yhteydessä on kerätty eri henkilöiltä aikaisemmissa yhteyksissä tietoon tulleita asioita Ruotsin menettelystä. Presidentti Vasama osallistui 8.-10.5.2019 pohjoismaiseen tuomarien jatkokoulutusseminaariin. Hän laati yhteistyössä hovioikeudenneuvos Ulla-Maj Leppäkorven kanssa kysymysluettelon ruotsalaisille osanottajille. Vasama kävi sen pohjalta läpi seminaarin vapaissa keskustelutilanteissa kysymykset seminaariin osallistuneiden Svean, Västra Sverigen ja Övre Norrlandin hovioikeuksien edustajien läpi. Lisäksi saatiin kirjallinen vastaus Nedre Norrlandin hovioikeudesta. Svea hovioikeuden hovioikeudenlaamanni Monika Sörbom, joka toimia aikanaan Ruotsin oikeusministeriössä uuden oikeudenkäyntimenettelyn päävalmistelija, piti seminaarissa esitelmän todistelun vastaanottamisesta Ruotsin hovioikeuksissa.

Hovioikeuden edustajilla on ollut mahdollisuus 24.-25.4.2019 tutustumismatkalla Euroopan ihmisoikeustuomioistuimeen esittää kysymyksiä EIS:n vaikutuksesta videotallenteiden käyttämiseen.